

PAGBABALIK-TANAW SA AKADEMIKONG PAGLALAKBAY: AGHAM PANLIPUNAN AT PILIPINOLOHIYA

Panayam kay Prospero R. Covar

nina Clemen C. Aquino at Grace H. Aguilung-Dalisay

Si Propesor Prospero R. Covar ay nagtapos ng AB Sociology at MA Sociology sa Unibersidad ng Pilipinas at ng PhD Anthropology mula sa University of Arizona, Estados Unidos. Kilala bilang pangunahing tagapagtaguyod ng Pilipinolohiya, larangan hinggil sa kaisipan, kultura at lipunang Pilipino, nagretiro si Prop. Covar sa Pamantasan noong 1999 pagkaraan ng apatnapung taong paglilingkod dito. Sa loob ng panahong ito, naging tagapayo siya para sa 27 disertasyon at 21 tesis sa ilang gradwadong programa sa loob at maging sa labas ng Pamantasan. Kabilang sa maraming pagkilala sa kanyang gawaing akademiko ang Gawad Lope K. Santos mula sa Sentro ng Wikang Filipino, Unibersidad ng Pilipinas noong 1998 at ang kauna-unahang Outstanding International Alumni Award mula sa University of Arizona noong 2001.

Ang panayam ay isinagawa nina Propesor Clemen C. Aquino at Propesor Grace Aguilung-Dalisay sa Mini Hall ng Kolehiyo ng Musika, Unibersidad ng Pilipinas, Diliman, Lunsod Quezon noong ika-26 ng Oktubre 2011 mula 9:30 n.u.-11:30 n.u. Ang transkripsyon ay inihanda ni Bb. Pamela Anne C. Macariola, mag-aaral sa di-gradwadong programa ng Departamento ng Sosyolohiya, Kolehiyo ng Agham Panlipunan at Pilosopiya, Unibersidad ng Pilipinas, Diliman.¹ Noong ika-16 ng Enero 2013, pinadalhan si Prop. Covar ng sipi ng panayam at noon namang ika-8 ng Pebrero 2013 nakipagpulong kay Prop. Covar si Prop. Aquino sa Jollibee-Philcoa, Diliman, Lunsod Quezon para sa paglilinaw ng ilang bahagi nito. Sa nasabing pulong ibinigay ni Prop. Covar ang pahintulot upang mailathala ang panayam.

Clemen C. Aquino: Magandang umaga po sa ating lahat (Prop. Covar: Magandang umaga). Inuuna na namin ang aming pasasalamat sa inyo sa pagpapaunlak na magbalik-tanaw sa inyong gawaing akademiko at samahan kaming magbalangkas ng mga kailangan pang mga pag-aaral sa agham panlipunan lalung-lalo na sa gitna ng mga pangyayari at kalagayan ng ating bayan. Sir, bilang panimula, pakibahagi po yung pagkapasok ninyo sa larangan ng sosyolohiya at antropolohiya.

Prospero R. Covar: Pumasok ako sa UP noong 1953. Nag-general education ako nung 1953-1955 tapos nagsimulang mag-major sa anthropology at saka sa sociology kasi combined yang dalawa noon, bago naghiwalay. Pinuntahan ko si Professor Marcelo Tangco na gusto kong mag-major sa Anthropology pero sabi niya sa akin, "it will take eight years before you graduate." Tapos, sabi niya "Mag-aasawa ka ba?" Sabi ko, "certainly ho." Sabi niya, "Hindi ka dapat sa Anthro, dapat sa Medicine ka o kaya sa Law para meron kang independent profession kasi pagka-Anthro, depende ka lang sa teaching at saka sa research. Noon, hindi naman popular ang research, kaya sabi niya, "Ako lang yung nagtuturo dito sa Anthro, matatagalan kang makatapos dito kaya siguro mas mabuti kung maghanap ka ng ibang departemento... Makakakuha ka pa rin dito sa Anthro ng mga kursong itinuturo namin habang nagme-major ka ng Sociology." Kaya doon ako napapunta sa Sociology plus Anthro.

Nagtapos ako ng BA Sociology noong 1957. Wala naman kaagad na makukuhang trabaho kaya nagresearch ako ng Masagana/Margate for one year, 1958 hanggang 1959. Bumalik ako sa academe noong 1960-61, nagturo ako sa Los Baños noon. Tinatapos ko na yung aking MA Sociology noong 1961, ang thesis ko ay may kinalaman sa Watawat ng Lahi, may isang estudyante ako na gumagawa ng paper sa Watawat ng Lahi doon sa burol ng Licheria. Hindi siya makapasok kasi Iglesia ni Kristo siya, kaya sabi ko titingnan ko, baka puwede naman akong mag-aral doon sa Licheria. Dahil Instructor ako ng Rizal course, yun ang ginawa kong dahilan para makapag-aral sa Watawat ng Lahi. Tinanggap naman nila ako kaya dahil nagmamasters ako noon, iminungkahi kong yun ang aking gawing thesis. Tinanggap naman ito ni Dr. Richard Coller ng Sociology at nung 1961 natapos ko ang aking MA.

Dalawa yung paksang isinumite ko para sa proposal ng tesis. Yung isa ay tungkol sa Masagana/Margate system na tinanggap ng CDRC (Community Development Research Council) bilang pananaliksik. Pero sabi ni Dr. Ruben Santos Cuyugan dahil tinanggap na ito ng CDRC, hindi na ito matatanggap ng Sociology bilang thesis. Yun, kaya itinuloy ko na rin yung sa Watawat ng Lahi.

CCA: Sir, sadya ho kayang naisip ninyo na magturo?

PRC: Pagka-graduate ko sa high school at bago ako pumasok sa UP, nagmeeting yung pamilya ko. Itinanong nila sa akin kung ano ang gusto kong kurso. Sabi ko, dahil

wala sa amin na nakapagdoktor, yun sana. Ginusto nung nakatatanda kong kapatid na lalaki na magdoktor pero sabi ng father ko, walang pera, hindi kaya ng pamilya na magpaaaral ng medisina. Alam niya yung gastos. Kaya sabi niya, hindi pupuwede dun sa medicine kasi nga hindi namin pinayagan yung kapatid ko. Sabi ko, e di dentistry kasi yung isang brother ko naman tapos ng dentistry. E hindi naman maganda yung dala-dalawa (tumawa) na sa dentistry. Sabi ko, e kung ganun Law. Ang sabi ng mother ko “A wag law kasi pagka-law e miski mali e siyempre ipaglalaman mo... para manalo ka.” At sabi niya, “Hindi naman bagay sa atin na nasa relihiyong Protestante, na yung mali e iyong papanigan.”

So sabi ko, papaano? Kung ganun, anong tawag dito, magpapastor na lang ako, ministry. Ang sabi ng ng tatay ko, “E kung magpapastor ka, e di magpari ka na lang kasi meron akong kaibigan na gustong magsupport ng isang bata na magpapari.” Di impasse yung nangyari. Sabi ko, di pupunta na lang ako sa UP, mage-general course ako, AB, walang direksyon kung anong kurso na kukunin. Basta general AB at after 4 years siguro puwede nang mag-decide kung ano talagang profession ang pupuntahan. So yun 1953, pasok ako sa UP, AB General. After GE, pumunta [nga] ako sa Anthro...

Pagkatapos nito, napunta ko States, sa University of Arizona. Dapat pupunta ako sa Cornell pero ilang buwan bago ako pumunta sa Cornell, namatay si Prop. Holmberg na siya sanang kukunin kong guro. Isa siyang propesor sa Sociology-Anthropology at magaling sa community development and social change. Si Dr. Edward Spicer naman na dating associate ni Prop. Holmberg lumipat sa Arizona kaya sabi ng isang American professor dito, “You might as well go to Arizona kasi nandun si Dr. Spicer.” Magaling din siya sa community development and social change. Kaya sinundan ko siya, doon muna ako pumasok sa Sociology kasi baka hindi ako matanggap sa Anthro. Tinanggap ako sa Sociology. Tapos, nagkita kami doon ng isang anthropologist na nagpupunta dito sa Pilipinas. Sabi niya sa akin, “We can arrange your transfer from Sociology to Anthro.” Sumama yung loob nung mga taga-Socio kasi bakit daw ako lumipat. Sabi ko e talaga sigurong gusto ko yung Anthro kaya nag-Anthro ako. Naroon ako noong 1966-70, tapos umuwi ako nung 1970. Nakuha ako sa PCAS (Philippine Center for Advanced Studies) tapos noong 1974 isinumite ko yung aking disertasyon sa Watawat ng Lahi. Noong 1975 ibinigay sa akin yung degree. Ganoon ang nangyari.

CCA: Sir, puwede ba sabihin na malaki ang American influence dun sa inyong pag-aaral?

PRC: Hindi naman siguro masyado naimpluwensya ng American education kasi narito pa ako sa Philippines nag-aadvise na ako ng estudyante sa Los Baños para sa kanilang MA tesis. Kaya nung nagpunta ako sa United States parang professor na din ako. Ang tawag nga sa akin nung mga senior professors e Professor Covar... Nalaman mula dun sa isang libro na isinulat ni Nihoff, malaki ang influence sa kanya ni Dr. Spicer, na may pagkilala sa akin sa footnote. Yun ang libro na ginagamit ni

Dr. Spicer sa kanyang klase at nakita nung mga kaklase ko yung pangalan ko doon.

Grace Aguilin-Dalisay: Sir, babalikan ko yung sinabi ni Prop. Tangco na kung gusto ninyo na mag-asawa, e huwag kayong mag-Antropolohiya. Ano yung mga konsiderasyon ninyo na bagaman at yun ang sinabi sa inyo nung BA ninyo ay pagdating sa Phd ay nag-Antropolohiya pa rin kayo?

PRC: Sa katotohanan, maski naman sinabi sa akin na kung mag-aasawa ako e dapat hindi ako mag-major sa Anthro, parang binalewala ko yon kasi hindi naman ako puwedeng mag-Law, hindi naman ako puwedeng mag-Medicine. Kaya talagang AB ang pupuntahan ko. Sa bahay kasi dahil marami kami, binigyan lang kami ng tig-aapat na taon para tapusin ang aming edukasyon. Kung matapos nang mas mabilis dito, e di mabuti! Meron pang utang ang iyong pamilya. Natapos ko yung AB ko ng tatlo at kalahating taon kaya meron pa akong isang semester. Sabi ng tatay ko “You still have one semester. You may want to continue studying.” Noong panahon na yon, nakuha na ako na researcher sa CDRC para doon sa sistemang Masagana/Margate ng pagtatanim ng palay.

GAD: Sir, kasi ano, baka ako yung puwedeng magtanong nito kaysa kay Clem (tumawa). Sir, ano ho yung impluwensya ng pag-aaral ninyo ng Sosyolohiya dun sa mga trabaho ninyo na nung nag-MA na kayo, nag-Phd at saka nagturo na kayo?

PRC: Sa katotohanan, dito sa Pilipinas, hindi naman masyadong magkaiba yung Sociology at saka Anthropology. Marami ang major sa Socio na nag-aAnthro at yung mga nag-aAnthro marami ring courses sa Socio. Noong panahon na marami pa yung mga visiting profs. Karamihan sa mga propesor ko ay nasa Sociology. Si George Weightman, si Stoodley, mga American professors sila na may oryentasyon sa Anthro kaya nga sila nagpifield work. Dito kasi ang Sociology statistical methods at survey ang pinagtutuunan ng pananaliksik, sa Anthro naman fieldwork. Yung visiting professor ng Anthro na galing sa New York, merong pitong estudyante na tuwing Sabado at Linggo, dinadala sa Bulacan at pinapa-field work sa isang fishing village. Dahil doon, kami nina Mario Zamora, Natividad Garcia, Aleli Alvarez, Adelaida Alcantara, tapos si Isang Tiansay, Paula Malay, Mary Racelis Hollnsteiner, parang nahikayat kami na mag-fieldwork. Yung oryentasyon ng mga estudyante ay sa field work. Kaya din yung mga majors ng Socio e kumportable na kumportable sa Anthro.

CCA: Sir, puwede bang sabihin na isang mahalagang bagay sa MA tesis ninyo tungkol sa Watawat ng Lahi ay maaaring kakakitaan ito ng mga paksang tutunguhin ng inyong mga susunod na pananaliksik?

PRC: Oo. Dahil nagtuturo nga ako ng Rizal course noon, nakita ko ang paglaki ng pamayanan ng Licheria bilang isang religious settlement... Sabi ko, mabuti tingnan ko kung paano ito lalawak. Pero napunta talaga ako sa Licheria hindi dahil isa itong

religious organization pero dahil sa Rizal course. Mula rito, kinailangan ko ring malaman yung mga iba pang aspeto ng lipunan na nag-aaral o tumatangkilik kay Dr. Jose Rizal. Hindi nagtagal, nalaman ko na marami palang Rizalista sa Pilipinas. Nagpaigting naman ito sa pagtingin ko sa Watawat ng Lahi bilang isang social movement. Social movement na isinasalin bilang kilusan, ito ang naging balangkas o framework ng pag-aaral.

Dalawang estudyante ang gumamit ng social movement bilang balangkas sa kanilang pag-aaral. Sina Sr. Felicidad Dacayanan na tumingin sa kanilang religious order bilang social movement at si Gaspar ng ASI (Asian Social Institute) na nag-aaral din ngayon ng social movement ng iba't ibang mga religious groups.

CCA: Sir, paano nabago yung perspective ninyo sa Iglesia Watawat ng Lahi mula UP Sociology tapos sa Arizona kung saan ginawa ang inyong disertasyon?

PRC: Sa totoo, nagulat nga ako kasi ang social movement na aralin ay nasa larangan ng Sociology. Wala namang ganung klaseng aralin hinggil sa social movement sa Anthropology. Pero nung pumunta ako sa Arizona at kumuha ng kurso kay Dr. Spicer sa social organization, isa sa mga paksa na kasama sa kanyang syllabus ay social movement. Kasi naman pala merong isang very outstanding anthropologist na may libro sa revitalization. Pinag-aaralan niya yung American Indians at kung papaano nila binubuo yung kanilang lipunan bilang isang movement. Parang noon sa Estados Unidos merong tinatawag na red movement. Ito yung mga American Indians sa New York at sa Mexico. Talagang inoorganisa nila yung kanilang komunidad bilang movement. Kaya yun, ang tawag sa Anthro na pag-aaral ng social movement ay either revitalization or nativistic movements. Di kalaunan, tinanggal na yung nativist.

Sino ba ang tumawag sa amin nyan? Palagay ko, si Dr. Francisco Nemenzo Jr., ang tawag niya kay Dr. Reynaldo Iletto at saka sa akin ay mga nativists (tumawa)... Na kaya hindi maka-foothold ang communism sa local areas ay gawa ng ini-encourage namin yung mga tao na maging miyembro ng kilusan na pangrelihiyon kaysa sa kilusan na pangkomunista (tumawa)...

GAD: Sir, galing dun sa tanong ni Clem, ano yung masasabi ninyo na mga pinakamahalagang natutunan ninyo mula sa pag-aaral sa ibang bansa?

PRC: Nung pinag-aralan ko yung Watawat bilang social movement, nakita ko na ang daming movements. Hindi ko naman kaagad maisalin na kilusan e. Dumaan pa ko sa sistema ng samahan, kasi mayroong primary groupings, pagkatapos mga association, pagkatapos nagkakaroon ng social movement na nagiging national movement. Ang tawag dito sa Tagalog, hindi naman kilusan kundi kapatiran. Napagtanto ko na ang dami palang klase ng kapatiran sa Pilipinas. Kung ang inyong specialization ay yung pag-aaral ng relihiyon sa Pilipinas, dadaan ka dun sa

konsepto ng kapatiran.

Ang isang grupo, siguro, mga sampu hanggang dalawampu ang kasapi, pinangungunahan ng isang leader at itong leader na ito ay siyang tinatawag na sinusunod. Yung kay Hollnsteiner na konsepto ng leader e political leader, political leadership. Kung sa akin naman ay kapatiran ang mga tawag dyan at yung sinusunod, hindi sila leader, kundi sinusunod. Ibig sabihin, mas ideological yung konsepto ng kapatiran na merong sinusunod kaysa dun sa leader na sumusunod ka lang dun sa isang tao baka dahil sa personalidad, atraksyon o anuman. Kaya iba yung konsepto ng leader at iba yung konsepto ng sinusunod. Yung sinusunod, kaya mo sinusunod siya kasi mayroon siyang mataas na kaalaman tungkol sa ispiritwalidad.

GAD: Sir, kanina nung nagsisimula, parang dalawang beses ninyo binanggit yung social change, parang malaking bagay din ito sa pagpili ninyo ng larangang papasukan at saka ng paksang pag-aaralan. Ano po yung nangyari dun sa pagpapahalaga ninyo sa social change?

PRC: Nag-struggle din ako dyan. Kasi kung titingnan mo yung konsepto ng social change, anong theory ang nauugnay sa social change? Kaya lamang ako nakumbinse na mayroong social change ay gawa ng konsepto ng social movement. Nang pinag-aralan ko yung social movement, merong mga grupo na lumilihis sa tradisyunal na relihiyon, halimbawa, sa Katolisismo. Bakit kaya naging Rizalista, dati Katoliko sila? Tapos kontra sila sa Iglesia ni Kristo. Nagtatag sila ng bagong grupo na si Rizal yung reincarnation ni Hesukristo. Yung leader nila ay parang sinasaniban ni Jose Rizal at saka ni Hesukristo. Yun ang mga pagkakaugnay-ugnay. Kung walang konsepto ng sanib or spirit possession, hindi tatayo yung mga kapatiran. Kasi si Rizal, tao naman yan, pero dahilan kay Hesus na puwedeng magreincarnate kay Rizal, at si Rizal, yung kanya namang kaluluwa ay puwedeng ma-reincarnate sa leader ng isang movement, isang kilusan, isang kapatiran. Iyon ang pagkakaugnay-ugnay na mayroong sanib o spirit possession.

GAD: Sir, sa pag-aaral nung Phd ninyo, mayroon kaya kayong matutukoy na tao na nagkaroon ng pinakamalaking impluwensya sa inyo?

PRC: (tumawa) Noon sa Arizona, may tinatawag na pre-doctoral conference panel, tatlo ang kasapi, na nagpupulong kasama yung estudyante, bago siya ipadala kung saan man siya magpi-field work. Itatanong kung ano yung pag-aaral na gusto mong gawin bago bigyan ng pahintulot na magtuloy. Alam ng mga propesor ko na mayroon na akong MA at mayroon na akong tesis... Sabi sa akin, yun na ang palawigin. Yun ang naging disertasyon ko, dahil sa panel ko.

Kung hindi, sana ang pag-aaralan ko yung mga Pilipino sa Arizona. Tuwing Sabado at Linggo mayroon silang pagtitipon, mga grupo-grupo yan, mga Ilokano, taga-Batangas, ganyan. Doon sila kumakain sa park. Ang isa pang posibilidad sana ay

pag-aralan ko yung grupo ng mga American Indian na naroon sa siyudad sa Arizona.

Pagkatapos ng apat na taon, pine-pressure na ako ng Los Baños na umuwi na kasi nakaka-apat na taon na ko... Sabi sa akin nung sinulatan yung departamento sa Arizona nung Chairman, "They're crazy. You've been here for four years and you're about to finish all the requirements... you're already in the terminal period. It's just a matter of submitting your dissertation... So anyway, you can go home and we will give you a pre-doctoral grant for 8 months so that you will not be dependent on your government. Otherwise, they will not allow you to come back." Binigyan ako ng 8 months, 250 dollars a month. Malaki na yun dito.

Nang malaman sa Los Baños na 250 dollars a month yung aking allowance, sabi nila "Then we will not give you your salary and we will not give you housing..." (tumawa) Ipinagpatuloy ko yung fieldwork...

Tapos, nakita ako ni Dr. Cuyugan, kinuha ako sa PCAS at sinabi sa akin na maitutuloy ko ang aking disertasyon. Alam mo naman sa PCAS, ang dami-daming trabaho.... Noong 1974, nagpasya ako na tapusin na yung dissertation. Pagkaraan ng mga apat na taon sa PCAS, binigyan kami ng pagkakataon na tapusin ang pag-aaral. Sabi ko, babalik ako sa Arizona para isumite ang aking disertasyon.

May contact naman ako sa aking committee kaya pumunta ako doon. Sabi ko, "I am going to defend my dissertation." Nagulat sila. "Didn't you get the cable we sent you? We have exempted you from taking the oral exam before the panel and we have accepted your dissertation with minor corrections." Sabi ko, "Then it's good, I will just submit my dissertation." Naroon ako ng mga apat na araw, ginawa ang mga rebisyon, pagkatapos bumalik na ako rito. Noong 1975, ipinadala sa akin yung diploma.

CCA: Sir, saan ho kayo bumalik pagkatapos sa Arizona?

PRC: Balik ng Los Baños, pagkatapos nakita ko nga si Dr. Cuyugan. "I will make the necessary arrangements. We have our own Board of Trustees." (tumawa) Galit yung mga taga-Los Baños. Ako naman, okay lang sa akin. Happy naman ako na makabalik ng Diliman...

CCA: Sir, nung nasa PCAS, nagtuturo ho kayo?

PRC: Oo. Yun ang ginawang encouragement ng PCAS kasi nasa Philippine Studies na kami... Sabi namin, gusto rin naming magturo... Kaya dalawa yung naging Philippine Studies, yung sa AS at saka yung sa PCAS. Pero nandoon ako sa parehong komite kasi naorganisa na ni Dr. Salita, sa pamamagitan ni Dr. Armando Bonifacio, yung Philippine Studies sa AS. Tapos, sina Dr. Jocano at saka si Dr.

Tadena, nung malaman ang Philippine Studies ng AS, sabi “Mag-organize din tayo ng Philippine Studies under another Board of Trustees.”

GAD: Kailan kayo nagkakilala nina Prop. Zeus Salazar at Prop. Virgilio Enriquez?

PRC: Kasi 1974 bumalik si Dr. Enriquez... 1974 yata kami nagkilala. Nagkaroon noon ng National Conference ang Psychology, Sikolohiyang Pilipino, sa pangunguna ni Ver (Prop. Virgilio Enriquez). Bumasa ako ng papel tungkol sa Watawat ng Lahi at tungkol sa Ciudad Mystica de Dios sa Banahaw.

Doon nagsimula yung pagsisimula ng mga pananaliksik sa Mt. Banahaw ng mga taga-UP. Ingat na ingat ako. Sabi ko, naku, kapag nagsimula ang mga pag-aaral sa Banahaw, siguradong dudumugin yan. Yun na nga ang nangyari...

GAD: Kasi naging parang requirement na yun e. Parang bawat klase kailangan pumunta sa Banahaw, lalo na sa La Salle...

PRC: Akala ko, mapapalawig sa ibang grupong pangrelihiyon ang pupuntirahin ng mga propesor at mga estudyante. Sa katotohanan, pinagtuunan nila ang Banahaw. Ang dami-daming grupong pangrelihiyon na puwedeng puntahan na hindi pinupuntahan. Sa pakiramdam ko, merong, hindi lang resistance kundi natatakot na pumasok sa isang grupong pangrelihiyon... Kasi bago ka makapasok sa isang grupong ganito, dapat willing ka to be like them.. to relate to them in a very intimate way. Isang hamon yan sa mananaliksik. Mabuti na lang na meron akong mga kaibigan na ang mga pamilya ay miyembro. Sa pamamagitan nila, nakakapag-ugnay ako dun sa iba't ibang grupong pangrelihiyon sa maraming lugar.

GAD: So sir, ano sa tingin ninyo yung naging impluwensya ng mga pagbisita ng mga estudyante at ng akademya dun sa mga grupo na binibisita ninyo?

PRC: Nagkakaroon sila ng sense of importance, na dumating na yung panahon na sila ay kinikilala. Kasi meron din silang feeling of insecurity na hindi sila kilala at saka parang pinagtatawanan sila. Ngayon narito ang mga seryoso na estudyante na pumupunta dun sa kanila; itinatanong yung uri ng kanilang ritwal, yung kanilang paniniwala. At heto, sa pangkalahatan, yung mga estudyante, hindi naman sila kinukutya. Tanggap naman nila at sinasabi nila na dumating na yung panahon para sila ay makilala sa buong bansa kaya parang ginagamit din nila yung mga estudyante para makilala sila. Natutuwa sila kung merong mga estudyante na bibisita. Yung mga estudyante naman, nag-aalangan kasi hindi naman talaga nila kilala...

Ang talagang takot sila ay doon sa publiko, sa general public na kumukutya sa kanila. Sa katotohanan, ang Pilipino ay narrow-minded sa ibang relihiyon. Kung ano lang yung kanilang relihiyon, yun lamang sa kanila ang katotohanan. Yung pumunta ka

sa ibang relihiyon, something na extraordinary. Halimbawa, Katoliko na pupunta sa Protestant church.. parang naninibago o hindi at ease. Ang mga Protestante ganun din naman.. ayaw halos pumasok sa simbahan ng Katoliko.

Pero ako, na-overcome ko yan dahil sa nag-Anthro ako (tumawa). Pero yung iba... Hindi naman alam ng maraming Pilipino na napakaraming iba't ibang religious groups ang naka-register sa Securities and Exchange Commission.

CCA: Sir, marami rin ang mga inadvice ninyo at kapansin-pansin sa inyong curriculum vitae na halos mga 27 ang napatapos ninyo ng PhD. Sir, malaking bahagi rin ba ng mga pag-aaral na ito ay tungkol sa relihiyon o paniniwala?

PRC: Hindi rin. Galing ako ng Los Baños kung saan, yung theory ng innovation, naging popular doon. Yung socio-technological change, dahil sa Los Baños maraming new varieties of crops at saka mga animals na nadedevelop at kailangang pag-aralan kung papaano tinatanggap ng tao yung mga bagong breed. May itinatag ang Los Baños na Farm and Home Development Office. Nandun yung mga agricultural extension workers na silang nagpapakilala ng mga technological innovations sa Laguna, Batangas at mga kalapit na lugar... Para sa bawat extension worker, meron kaming sinasanay for sociological study. Siya yung nagpa-follow up ng nangyayari sa field, tapos merong mga field notes na isinasubmit. Yun ang nagiging batayan ng pag-aaral. Yung mga reports namin, naka-file pa hanggang ngayon sa Los Baños at maraming mga PhD students ng Cornell University na nagpunta sa Los Baños at ginamit yung mga data namin.

Kalaunan, nakabuo kami dun ng area of study, pag-aaral ng acceptance and rejection of technology, may kinalaman din sa Mass Comm. Nung nandun ako, gusto kong magtayo ng center for the study of acceptance and rejection of technology (tumawa). Pero ayaw ng mga taga-Los Baños kaya hindi natuloy yung ganung konsepto.

Naging field worker ako ni Gelia Castillo, ako yung nasa labas. Ako yung nagpafollow-up doon sa pag-iintroduce ng mga bagong varieties, new technologies sa sistema ng pagtatanim ganyan... Mahirap din naman yung mag-fieldwork na pupunta ka sa isang magsasaka, tapos kakausapin mo siya... Pagka lumalabas, may notes akong gagawin; tapos susulat ako ng reports... Mga 1960-70 ito ganyan...

GAD: Ano po yung mga matitingkad na karanasan ninyo na yun ang nakaimpluwensya sa inyo at saka dun din sa ibang mga tinuruan ninyo?

PRC: Yung unang pag-aaral ko, yung sa acceptance and rejection of technological practice sa system of planting rice. Napakasimple. Yung traditional planting rice, ang tawag dun, ginulungang itlog. Halimbawa, merong isang itlog, paggugulungin mong ganyan, yung agwat sa pagitan ng 2 hills, ganun kasiksik ang pagtatanim

ng mga traditional farmers. Ang ginawa nung taga-Nueva Ecija, nag-suggest sila ng 25cm between hills. Malapit pa din yun, hindi ba? Ibig sabihin, mga parang less than 1 foot ang distance. Meron pang nagsuggest na half a meter yung distance kasi merong tillering capacity yung isang seedling, puwede siyang magproduce ng about 40 tillers. Ang bawat tiller mo e mag-poproduce ng isang uhay, doon nakakabit yung mga grains nun kaya ibig sabihin sa bawat 1 plant merong 40 tillers, meron kang 40 na uhay. Ganun karami mapoproduce ang isa. Yung mga farmers, hindi naman nila pinipili yung kanilang itinanim. Kukuha ng isang bunch, kuha, kuha, kuha, yan, kaya mabilis yung pagtanim... Ngayon kung ang distance malapit na ganyan, overcrowded yung kanilang kanilang root system, kasi palapad ang root system ng rice, di naman papasok na ganyan. Palapad siya kaya naghahati-hati sila sa nutrients. Hindi makapasok ngayon yung mga seedlings. Pagkatapos yung sunshine, hindi makapasok sa loob kaya ang photosynthesis ay hindi nagiging epektibo.

Pinag-aralan ko yan, nakilala ako sa Los Baños na may kinalaman sa rice cultivation tapos sa agricultural innovation. Hindi lamang distance planting kundi yung mga ibang technology na dini-develop sa Los Baños.

GAD: Sir parang nung panahon na yun kilala kayo na scholar dun sa rice cultivation. Kung tatanungin kayo ngayon, saang mga larangan kayo kilala?

PRC: Dahil sa relasyon namin ni Ver sa mahabang panahon, nag-aantay ako na sumulat siya tungkol sa pagkataong Pilipino, Filipino personality, pero ang kanyang pinupuntahan ay konsepto ng kaluluwa e. Nakasulat na si Dr. Arsenio Manuel nung kaluluwa so yung pagkataong Pilipino na inaantay ko kay Ver hindi lumalabas kaya napuwersa ako na gumawa ng papel sa pagkataong Pilipino. Dun nagsimula yung konsepto ng loob at saka labas na madali lang makilala kasi nasa konsepto ng mga tao yung loob at labas kapag magpi-field work ka.. batay ito sa field work... Yun siguro ang major contribution ko sa agham panlipunan kamakailan.

Ang nauna nga ay yung acceptance and rejection of technological innovation. Masagana/Margate System na lumawig sa ibang crops. Yun ang naging parang oryentasyon sa social research sa Los Baños na di-kalaunan ay pinangunahan na ni Dr. Castillo.

Umalis na ako, punta na ako dito sa Diliman. Balik ulit ako dun sa Watawat ng Lahi, pag-aaral ng religious groups, tapos pumunta sa Banahaw. Kaya yung pag-aaral ng Banahaw ay bahagi ng malawakang agenda ng pag-aaral ng religion sa Pilipinas.

Noon, meron akong estudyante sa Psychology, si Erlinda Henson, na naimpluwensya ko rin sa pag-aaral ng relihiyon pero nahihirapan siyang talakayin yung pag-aaral ng Catholic Church. Sabi niya, "paano pag-aaralan ang Catholic Church?" Sinimulan niya sa pagsasabing, ano ba yung retablo? Dun nagsimula yung konsepto ng retablo ng paniniwala... Yung konsepto ng retablo, maraming mga imahen na

nasa pader. Ito'y mga imported na imahen, ganyan, na nasa kuwadro... ganyan kalalaki kaya nasa dingding ng simbahan, kasama yung station of the cross. Impressed ako dyan... Meron akong artikulong retablo, yung Holy Spirit yung ibon, pagkatapos Jesus Christ, and then yung apat na gospels nandun sa itaas ng altar ng matatandang simbhang Katoliko. Yung John, Matthew, Mark, Luke nandun, kumpleto yung ganyan, pababa... Yung retablo ng paniniwala na nakapaloob sa doktrina ng simbhang Katoliko.

GAD: Sir pag sinabing Filipino religious side, kayo yun e, kayo yung pangalan na kilala.

PRC: Oo kasi siguro bilang Protestante, gusto ko rin malaman yung religious system sa Pilipinas at meron pa ngang non-Christian... yung mga Muslim. Yung pananaw hinggil sa religious system sa Pilipinas dapat yan mabuo. At yung kasaysayan niyan, yung pre-Islamic, tapos Islamic, tapos Catholic, Protestant nung 1900s. Parang merong apat na antas ng religious system. Kung papaano kumalat yan, yun dapat yung pagtutuunan ng pansin para mabuo yung konsepto ng religious system sa Pilipinas sa isang pormal na paraan. Yung mga paniniwala sa pang-araw-araw na buhay ibang klaseng pag-aaral din yun.

GAD: Yung loob at labas kasi sa pagsusulat ni Ver Enriquez, isa yung dimensiyon sa pagpapaliwanag niya kung ano yung SP at hindi SP. Nagkaroon ba kayo ng mga pag-uusap tungkol dun? Sabay ba ninyo yung pinag-usapan o parang magkahiwalay na pareho lang nung pagtingin?

PRC: Merong panahon na tinatalakay niya, parang merong naging kumperensiya sa pagkataong Pilipino at pagkatapos noon, inaantay ko si Ver na gumawa ng papel para sa pagkataong Pilipino. Ang kanyang isinusulat ay tungkol sa Pilipinong kaluluwa, gusto niya yung Filipino soul (tumawa). Hindi lang yung spirit na nasa loob ng tao kundi yung Filipino soul na beyond the personal soul, beyond dun sa pagkilala sa kaluluwa ng isang tao, ineexpand nya yan socially into the Filipino soul. Ano yung Filipino soul?

E wala naman siyang input dun sa Filipino soul kaya kalaunan nakagawa nga ako ng papel tungkol dun sa pagkataong Pilipino, yung panlabas, pang-ilalim, pangmukha, mga ganyan. Yung trabaho ng kaluluwa, siyang nagpapagalaw pag namatay ang tao, umaalis yung kaluluwa. Yung puwedeng pansamantala na umalis tapos puwede bumalik, yun ang konsepto ni Fr. Bulatao.

Si Fr. Bulatao ang unang nag-aaral tungkol sa dream kaya meron kaming komunikasyon tungkol sa konsepto ng kaluluwa pero hindi naman nagkaroon ng kumperensiya tungkol dyan. Kamakailan, si Fr. Leonardo Mercado nagtatanong kung meron daw sanggunian sa dreams. Mukhang interesado siya baka marami siyang napapanaginipan ngayon (tumawa). Gusto niya minsan ay magkita kami. Hindi ko nga pinag-aaralan pa yang dreams pero alam kong mayamang larangan yan... Tingnan ulit si Jung...

- GAD: Sir, kapag pinag-usapan po yung pagsasakatutubo ng agham panlipunan, siyempre kasama kayo bilang isa sa mga haligi nito. Ano po yung reaksiyon nyo pag sinasabi na si Dr. Covar ay isa sa pinakatatlong haligi ng pagsasakatutubo?
- PRC: Hindi naman seryosong napapag-usapan yung mga isyutungkol sa pagsasakatutubo. Sabi ko nga nung una kay Ver, yung kanyang tinatawag na indigenization, pagpapabilis ng pagtanggap ng Filipino sa kultura na galing sa labas. Kasi meron kang culture na galing sa labas tapos gusto mong maipasok ang description nyan. Iba naman yung konsepto na meron kang indigenous culture na palalawakin. Kaya meron kang dalawang conflicting concepts, yung isa yung indigenization na yung kultura sa labas na gusto mong maging bahagi ng kultura sa loob. Meron namang isang konsepto ng indigenization na tingnan mo yung sariling kultura at paunlarin ang kultura na hindi tinitingnan yung kultura na pumapasok
- GAD: So parang iba yung katutubo sa pagsasakatutubo?
- PRC: Oo iba yung pagsasakatutubo at iba yung katutubo.
- GAD: Yung ginawa niyang pagsasakatutubo mula sa loob at mula sa labas o kaya yung kanyang indigenization from within and out.
- PRC: Indigenization from within.. ibig sabihin niyan meron ka ng sariling kultura. Iyan ang iyong palalawigin. Iyan ang iyong iexpand parang cultural elaboration. Ang problema doon, ang dapat pag-usapan kung ano talaga yung katutubo na nanggaling sa loob. Yun namang mga kultura na galing sa labas medyo madali din naman na tingnan yun. Meron kasing halimbawa, yung pag-aaral tungkol sa American Indians na pagka sila'y nagpasok ng alien o culture from outside minemaintain nila yung terms. Di sila nagbabago ng terms, halimbawa, blood, blood imbis na dugo. Para ring sa Indonesia halimbawa, institution. Tinatanggap nila yung term na institution pati spelling. Hindi katulad sa Pilipino na ihi-hispanize muna pagkatapos saka ipi-Filipino. Yun ang pagkakaiba ng Indonesian adoption of new language. Tinatanggap nila yung sociology o kaya imbis na gy, gi, Sociolo-gi (madiin na bigkas), ganyan. Sa Filipino, sosyolohiya, ihi-hispanize mo para maging Filipino. So iba yung sistema ng adoption ng Filipino kaysa sa adoption ng Indonesian.
- CCA: Doon sa tanong ni Grace na pagsasakatutubo, meron ding pananaw na ang mga tao hindi sila yung nagtuturing sa kanilang sarili na sila ay katutubo. Ang katutubo ay pananaw ng mga taga-labas.
- PRC: Taga-labas, oo... Noong isang linggo lamang, merong kumperensya na inorganisa si Joycie Alegre sa Tagum. Mga kinatawan ng iba't ibang grupong etniko ang nagpuntahan, ako yung resource person. Pinag-usapan nga kung sino ba yung katutubo kasi sila, halimbawa, mga katutubong Muslim o Tausug. Sabi ko, di naman

kayo katutubong Muslim e, di kayo katutubong Tausug. Tawanan sila kasi sabi ko yung mga Maranaw, Maguindanao, Tausug, gusto nila makilala bilang Muslim sa halip na Tausug, Maranaw, Maguindanao. Medyo nagulantang sila na sabi ko. “Mga Kristyano sa Luzon hindi naman sila nagpapakilala na Kristyano kundi sila ay Tagalog, Bisaya o kaya Bikol ganyan imbis na Kristyano. Bakit kaya ganun ang nangyari? Pinagtatalunan kung sino yung mga indigenous. Sabi ko nga “tayo naman pati Tagalog, Ilokano, ganyan, indigenous.”

Itong konsepto ng indigenous nagsimula yan nung mga 1970s, ipinasok ng UN na masyadong naimpluwensyahan ng United States kasi sa US wala namang indigenous na grupo dyan kundi yung mga American Indians. Lahat na mga migrant(s), hindi naman sila tumubo doon.

Dito sa Pilipinas, ang sigurong pinakaunang populasyon ay yung Negrito. Tapos mga 10,000 taong nakaraan, nagpuntahan na dito sa Pilipinas yung galing sa Eastern, North at North-eastern China. Nagpunta ako dun nung 1978, nakita ko yung mga original population ng South-East Asia nandun pa rin. Pareho pa rin yung kanilang way of life, yung kanilang mga terminologies, katulad ng sa atin. Kaya alam natin kung saan tayo nanggaling, doon sa lugar na yun, nagpunta rito, lahat tayo ay migrante (tumawa). Lahat tayo migrante. Walang magsasabing indigenous.

Nagkaroon tayo ng iba’t ibang wika kasi nagpuntahan tayo sa iba’t ibang isla. Merong mga salita na nariyan pa rin ngayon na common sa lahat ng wika dito sa Pilipinas. Magsimula sa buhok, sa ulo, noo, mata, ilong, bibig. Sabi ko, itanong ninyo sa mga kalapit ninyo na iba ang wika at sigurado pareho. Merong mga terminologies na hindi nagbago, nagsimula sa isa lamang wika. Hindi naman namin masasabing Tagalog yung ulo at saka yung noo, mata ay mga terminologies na inimpose ng Tagalog sa ibang mga wika sa Pilipinas. Hindi, pare-pareho talaga yan mula sa simula. Ibig sabihin, isa lang yung mother language, nang lumaon, kung saan- saan nagpunta, nagkaroon ng iba’t ibang wika. Noon pa lang nila naintindihan yung konsepto ng indigenous at saka yung bagay na nagsimula sa isang lahi. Naging iba’t iba yung wika pero isa lamang ang pinanggalingan maliban sa mga Negrito na nauna sa ating lahat. Ngayon meron na silang konsepto ng Malay-Polynesian sa Bisaya.

- GAD: Sir, yung Pilipinolohiya, ano po yung kaugnayan nito sa usapin ng katutubo at saka sa pagsasakatutubo? O may iba bang balangkas pangkaisipan yun?
- PRC: Yung derivation niyan katulad ng sa China. Sino. Tsino, ginawang Sinology. Ibig sabihin yung pag-aaral ng Chinese population. Parang ginaya ko lang na kung merong Sinology o Sinolohiya, puwede rin ang Pinoy, Pinolohiya. Dun nanggaling yung derivation ng Pilipinolohiya. Ibig sabihin pag-aaral ng kultura ng Pilipino.
- CCA: Sir, hindi naman nawawala sa akademya ang mga komentaryo o puna sa ating mga ginagawa. Alin sa mga komentaryo, puna o kritisismo sa mga naging gawa ninyo sa

larangan na inyong ginalawan ang nais ninyong bigyan ng paliwanag o bigyan ng tugon?

PRC: Ummm... Yun nga, yung pagka-nativist kasi hindi naiiintindihan masyado siguro kung ano yung nativism at saka yung social movement. Merong term sa anthropology na native, nativism pero eventually tinanggal na. Kaugnay ito nung American Indian social movements, halimbawa, yung pagka-Apache. Pagkatapos yung iba't ibang ethnic groups na American Indians sa States, yun ang tawag sa nativism. Pagkatapos, yung pag-aangat ng nativism na ito, tinawag na revitalization, to revitalize the existing culture. Parang tinatanggap na hindi mo maiiwasan yung mga cultural elements coming from outside kaya tinawag na revitalization.

Dito naman sa Pilipinas, merong isang nag-aral sa Sociology na political party, Liberal Party as a social movement. Pagkatapos noon, ako na yung sumunod na nag-aral ng Iglesia Watawat ng Lahi bilang social movement imbis na religious group. Kasi noon, kontrobersyal kung ano yung religion. Parang ini-establish lamang na yung religion ay Catholic Church, tapos, yung dichotomy ng religion at sect. Kaya napilitan ako na gamitin yung social movement imbis na religious sect kasi parang dina-downgrade yung konsepto ng mga grupo na ang pangalan ay sect. Kaya movement ang ginamit.

CCA: Sir, yun pang isang palaging komentaryo na ang ginagawa nina Dr. Enriquez, kayo, si Dr. Salazar ay nakatuon sa Tagalog...

PRC: Oo, minsan tinalakay yan sa isang kumperensiya katulad ng loob tapos nakem... Ipinunto yung question na parang imperialism, parang Manila imperialism ito, o kaya imperialism yan ng mga Tagalog, ganyan. Kaya noon, hinamon din namin yung galing sa Visayas, galing sa Bicol, galing sa Mindanao, na pag-aralan din yung kanilang sariling kultura at gamitin yung mga lokal na salita nila. Halimbawa, sa Cagayan imbis na ginagamit loob, nakem o sa Bicol naman buut. Wala naman noong mga scholar(s) mula sa mga rehiyon na nagpasimuno na pag-aralan ang kanilang kultura ayon sa kanilang wika.

GAD: Sir, ano ho yung rekomendasyon ninyo tungkol dito kasi sa isang banda merong nagsasabi na nagawa na yang pag-aaral na yan. Wala namang bago kasi nandun pa din siya, naiipon sa Tagalog, mga ganyan. Ano ho yung maiimumungkahi ninyo sa susunod na henerasyon ng mga mananaliksik?

PRC: Yung native speakers at saka dun lumaki, halimbawa, sa Cebu at meron silang interes sa kultura ng Cebu, puwede naman silang magsimula ng Cebuano studies. Yung isang religious group doon, merong Cebuano studies. Ang problema, ang Cebuano studies ay sa Ingles (tumawa). Hindi naman Cebuano ang wika na ginagamit. Siguro kasi meron silang pakiwari na kapag Cebuano ang ginamit nila, nahihirapan sila sa pagbabahagi nito. Kaya Ingles ang ginagamit imbis na Cebuano.

Ngayon kung tayo naman ay Tagalog, tapos merong Cebuano studies, sisikapin natin na pag-aralan ang Cebuano bilang isang wika at pag-aaralin din ang pagsasalin. Yun ang pinakamabuti, ang pinakamabuting paraan pero hangga't hindi magkaroon ng kilusan na pag-aralan ang lokal na kultura batay sa wika, dudang duda ako kung may mangyayari.

Halimbawa, noong Linggo, nandun ako sa Abra, kumanta yung koro namin dun. Tapos, nakipag-dialogue sa amin yung mga Tinggian. Pero ang Tinggian, ang ginagamit nila Ilokano imbis na Tinggian language. Pero kinikilala nila na meron daw Tinggian sa itaas na bahagi ng lalawigan at sa lowland. Pero yun, hindi Tinggian ang kanilang ginagamit. Ang ginagamit nila Ilokano pero sinasabi nila na andyan pa yung Tinggian. Kaya rekognisyon lamang ng tao na Tinggian yon kasi dun siguro ipinanganak sa Tinggian area. Pero hindi ko alam kung anong kultura ang talagang gusto nila i-preserve. Meron silang mga sayaw at saka ginagamit yung gong pero may pakiwari ako na bawat bahagi nung kanilang kanta na Salidumay ay all over Cordillera.

Merong Hapones na nag-aral dito sa atin ng musika na nakapangasawa ng Pilipino. Ang kanyang thesis e Salidumay bilang distinctive of the Cordilleras na ginagamit ito tuwing merong pagtitipon. Nakita ko yung Salidumay na kinakanta nila nung nadun kami kasi kinantahan kami ng awitin nilang Salidumay. Meron silang sayaw, merong communal dancing, na talagang sarili nila yung steps.

Nung nagpunta kami sa Tagum, nag-organisa ng dayaw si Joycie Alegre, iba't ibang etnikong grupo ang nandun tapos merong dance portion. Kalahating araw na inilaan sa iba't ibang klaseng sayaw mula sa iba't ibang rehiyon. Andun pa, kilala mo pa din yung steps nila. Walang nagkakapareho ng steps and movements. So sabi ko nga kay Joycie, sana merong pagsisikap na gumawa ng ethnographic studies ng mga sayaw. Alam ko si MUYCO dito sa College of Music ay may ginawa sa Tanay pero sa ibang rehiyon ay hindi pa halos ginagawa. Kahit na yung libro ni Rosalinda Orosa kumikilala na sa different steps and body movements ng mga sayaw sa Pilipinas. Mawawala na yun.

CCA: Sir, tama ba yung pagkatanda ko dun sa sinasabi ninyo tungkol sa Pilipinolohiya na kasama nga yung pagpapaunlad ng iba't ibang ethnolingwistikong grupo at mga aralin dito?

PRC: Oo dapat. Dapat meron talagang grupo ang Philippine culture na.. may mga assigned na scholars from different regions na tututukan ang pag-aaral ng kultura at paminsan-minsan ay magsasama-sama at magpapalitan ng kaalaman. Halimbawa, pagkain, ang dami-daming klase ng pagkain mula sa Norte hanggang sa South. So dapat merong mga scholars na pag-aaralan yung pagkaing Pilipino, ganito ang gamit ng gata, halimbawa. O yung pinakbet bilang Ilocano dish na hanggang sa

Zamboanga meron na ring pinakbet. Iba yung pagluluto pero ang konsepto ng pinakbet ay naging national. Pagka may gulay sa lamesa e may pakbet.

GAD: Sir, maaaring may dalawang grupo o pag-aaral na puwedeng tumugon dun sa sinasabi ninyong pagpapatuloy ng paghahanap tungkol sa pagka-Pilipino. Yung isa ho yung Institute of Philippine Culture ng Ateneo at yung Philippine Studies program sa UP. Sa tingin niyo, ano ba ang kinalaman nitong mga ito o maaaring ambag nila dun sa pagpapalawig?

PRC: Hindi ko alam yung sa Philippine Studies ng Ateneo... Minsan noon kami ni Joey Perfecto gusto naming medyo i-revive ang Philippine Studies kasi hindi nga maorganisa dito sa UP. Noong panahon na Dean si Dr. Salazar, yun siguro ang height ng Philippine Studies, maraming estudyante sa ilalim ng CSSP Philippine Studies program.

Matagal ko nang pinapangarap na magkaroon talaga ng malakas ng Philippine Studies program kaso ayaw ng administrasyon na magkaroon ng hiwalay na Philippine Studies kasi nangangailangan daw ng budget, ng personnel, ng separate faculty with separate departments in the Institute of Philippine Studies. Kaya kahit nung panahon ni Dr. Salazar, wala rin. Sabi nila puwede naman na ang faculty ay galing mula sa iba't ibang disiplina at kukuha na lamang ng mga kurso. Yung adviser na lang at saka yung estudyante ang magbabalangkas ng what Philippine studies is all about. Kaya yun ang sinasabi ni Dr. Milagros Guerrero, na ang Philippine studies ay watered down version of a PhD program.

Samakatuwid, masasabi na lahat naman ng PhD programs sa UP, e, Philippine Studies. Yun ang pahayag ni Dr. Alfredo Lagmay na hindi na kailangan ng hiwalay na Philippine Studies kasi puwede namang magsama-sama ng mga kurso mula sa iba-ibang departamento. Kaya hanggang sa kasalukuyan ay hindi pa talaga matatag yung pagkakatahim ng Philippine Studies. Kaya ngayon, palipat-lipat ang pamamahala sa Philippine studies, CSSP, CAL... Meron akong estudyante na gusto Philippine Studies, folklore ang kanyang gagawin. Pero pinayuhan na pumunta sa Anthropology o sa Filipino sa halip na Philippine Studies. Kasi dun daw dapat pagtuunan ng pansin yung folklore.

GAD: Sir, tama ho ba, ang kailangan ay magkaroon ng bukod na Institute for Philippine studies?

PRC: Dapat siguro merong in-charge ng Philippine Studies, someone or a committee or an office or graduate office para mapalawig yung pag-aaral ng Pilipinas. You cannot leave it to chance... Kung may mag-major, merong titingin, mag-aalaga sa programa... [Kahit yung Tri-College Program, mahirap pa rin, lalo na para sa mga Dekano, dapat centralized na may separate faculty. Mula sa pakikipag-usap kay Prop. Covar noong ika-8 Pebrero 2013]

- CCA: Sir, dun sa pag-uugnay-ugnay ng Sikolohiyang Pilipino, ng mga sumusunod sa Pilipinolohiya at Pantayong pananaw, anong tingin ninyo dun? Makatutulong ba yun sa mga nakikita niyong mithiin kaugnay ng Araling Pilipino o may mga danger din?
- PRC: Actually, kung titingnan mo pagkatumawag ka ng isang pambansang kumperensya sa Philippine Studies, maraming dumadalo, maraming gustong bumasa ng papel. Kaya ibig sabihin merong interes sa Philippine Studies. Ang problema nga lang walang matatawag na Philippine Studies Association, Association of Philippine Studies o Samahang Pilipinolohiya o kung anuman. Walang may lakas ng loob na magkaroon ng inisyatibo (tumawa) na katulad ng Sikolohiyang Pilipino ni Ver.
- CCA: Sir, nakikinig si Grace (tumawa).
- GAD: Minsan, pakiramdam ko nabibingi ako (tumawa). Sir, kumbaga ho kadugtong ito ng tanong ni Clemen, yung nasimulan na ni Clem na yung pagsasama po ng Pantayong Pananaw, Pilipinolohiya at saka Sikolohiyang Pilipino, nasa tamang landas ba ang pag-uugnay nitong tatlo?
- PRC: Okay naman, oo, kasi hindi naman nagtatalu-talo yang Pantayong Pananaw, yung Philippine Studies at saka Sikolohiyang Pilipino. Hindi naman sila naglalabulabo e. Parang meron lamang silang interes. Yung Pantayong Pananaw ay isang perspektiba pagkatapos yung Sikolohiyang Pilipino ay very defined. Defined yung kanyang subject matter na sikolohiya ng Pilipino yung pinag-aaralan. Yung Philippine Studies, kultura ng Pilipino. Masyadong malawak nga lang yung sakop ng kultura kasi yung Sikolohiyang Pilipino puwedeng maging Philippine Studies. Yung Pantayong Pananaw puwede ring maging Philippine Studies.
- GAD: Sir, yun nga itatanong ko, kung sa tingin niyo kapag sinabi na Philippine Studies kumabaga ay puwedeng umbrella ng tatlo o dapat ba may iba?
- PRC: Nung Associate Dean ako, gusto ko nga ipaandar yang tatlong sistema na yan sa graduate school. Ayaw ni Ver e. Gusto niya mamaintain yung Sikolohiyang Pilipino sa Departament of Psychology. Sa katotohanan, gusto pa nga niya Departamento ng Sikolohiyang Pilipino e imbis na Department of Psychology...
- GAD: Sir, sa tingin ninyo, ano yung pinakamatimbang na puna sa Sikolohiyang Pilipino na dapat nitong tugunan?
- PRC: Wala naman akong masyadong naririnig na puna. Yung leadership ni Ver ay all encompassing. Sa kanya, pati forestry merong Sikolohiyang Pilipino e (tumawa), pati industries, pati media kasama yan sa Sikolohiyang Pilipino. Malawak yung pagtingin ni Ver sa konsepto ng Sikolohiyang Pilipino. Sa akin naman, wala namang objectionable sa ganun klaseng stance, kasi meron naman talaga

sigurong Sikolohiyang Pilipino sa mga ibang larangan.

GAD: Huling hirit ko na, Sir. Doon sa mga naririnig ninyo tungkol sa SP (Sikolohiyang Pilipino) ngayon na wala na si Doc E (Dr. Virgilio Enriquez)? (tumawa) Kailangan sabihin talaga...

PRC: Gusto nila malaman kung ano ba ang nangyari sa Sikolohiyang Pilipino kasi dati active na malayo pa ang annual conference, merong nagcocoordinate na tatawag o susulat. Puwede bang bumasa kayo ng papel o maghanda kayo ng isang papel, mga ganyan... Yung sa Humanities, itong last national conference nila, meron silang announcement tungkol sa pagbasa ng papel. Ako nag-volunteer na magbasa ng papel pero nagbayad ako ng dalawang libo para lang makabasa ng papel. Kung di ka magbayad ng dalawang libo e di ka makakabasa ng papel. Sa akin, okay lang yun, kasi gagamitin din naman nila yung dalawang libo para sa operational expenses nila e (tumawa).

GAD: Parang may naririnig akong tumatawa sa likod ko (tumawa).

PRC: Nagbayad ako ng dalawang libo (tumawa). Hindi naman ako binigyan ng honorarium for reading the paper so mukhang puwede yung ganung kultura sa Pilipino.

CCA: Sir, para sa mga sumusunod sa inyong mga mananaliksik o sa mga sumusunod sa inyong mga simulain, naalala ko yung liham ninyo nun, ilang dekada na ang nakararaan, kay Sir Salazar tungkol sa intelektwal ng bayan. Sa inyo ngayon, ano yung tingin ninyong papel ng intelektwal ng bayan?

PRC: Ah, in the first place, hindi ko alam kung ano yung epekto nung sulat ko kay Zeus e. Pero mula noong panahon na yon, hindi na halos lumabas ng bansa e. Ibig sabihin, dito na nanatili, tapos dito na nagsusulat at sa Pilipino (tumawa). Hindi na sa French o kaya sa German o Ingles ganyan. Medyo natamaan siguro talaga siya noon.

Ngayon, hindi mo rin masisisi yung iba na sumulat sa Ingles kasi yun ang lingua franca ng Southeast Asia. Sa katotohanan, kung sa Pilipino ka talaga susulat, hindi ka makikilala sa labas ng bansa. Ang alternatibo, isulat mo sa Filipino at saka merong salin sa Ingles. O kung sa Ingles naman, meron ka rin ng salin sa Filipino. Kasi, being practical, pagka hindi ka sumulat sa Ingles dito sa rehiyon natin, di ka makikilala. Kasi hindi rin naman sila nagbabasa ng Pilipino. Hindi rin tayo nagbabasa ng Malaysian o kaya ng Indonesian kaya Ingles ang ating common medium. Sa Singapore, nauna na sila na sa Ingles talaga sila magpa-publish at magususulat.

Pero sayang din kung Ingles gagamitin mo, tapos wala sa Cebuano, sa Ilokano, sa Tagalog kasi baka mawala yung formalidad nung iba't ibang wika. Wala namang ganung inisyatibo na nakikita tayo galing sa ibang rehiyon. Hindi naeencourage yung regional languages e. Siguro problema rin ng Surian ng Wikang Pambansa na nakatutok sila dun sa national language imbis na dun sa national languages..

Parang divisive kasi kung national language. Dapat mga wikang Filipino na lang para mas malawak ang saklaw. Puwedeng Ilokano na wikang Filipino...

CCA: Sir, nabanggit ninyo kanina yung isang puwedeng pagtuunan ng pansin o yung dapat na pagtuunan ng pansin, yung pagtatala nung mga religious systems o mga kapaniwalaan sa iba't ibang lugar. Bukod dun sa larangan na yun, may iba pa kaya kayong nakikita na dapat bigyan ng prioridad?

PRC: Wika. Yun ang magandang pag-aralan, yung pag-aaral ng wika. Mula rekognisyon ng tunog ng iba't ibang wika. Kailangan ng technical training kung paano makarinig ng bagong tunog at sound systems. Meron akong training nang konti kasi kumuha ako ng linguistics. Yung nag-aaral ng mga wika sa Pilipinas, kailangan ng training sa linguistics... Kailangan matukoy mo hindi lamang sound units kundi pati syntax at semantics. Kailangan mo ng phonology. Kaya tatlong areas yung puwede mong bunuin para mapag-aralan mo talaga ang isang wika. Mahirap na trabaho yan. Yung pag-aaral ng wika, hindi lamang in terms of authenticity of the sounds kundi yung kanyang grammar at saka yung kanyang meaning system kasi iba't iba ang sistema e. Yung grammar siguro halos magkakapareho kasi galing lamang sa isang root - mother tongue. Pero yung meaning system nagbabagu-bago. Halimbawa, ang Tagalog puwede kang magpapalit ng meaning system ayon sa, halimbawa, aklat - aklatan. Meron kang -AN sa aklat kapag nilagyan mo ng -AN ang lahat ng bagay, ng salita, nagigi siyang noun na ang ibig sabihin, lalagyan. Halimbawa, aklat - aklatan, banggera - banggerahan. Anything na merong -AN or -HAN, ibig sabihin a place where you put things. Yung mga ganung klase na pag-aaral ng wika na hindi pa halos naasikaso ng Filipino scholars.

GAD: Sir, meron pang isang tanong na kailangan kong itanong sa inyo. Sir, isang puna sa SP ay ang metodo ng pananaliksik ay hindi naman pang-Sikolohiya kung hindi pang-Antropolohiya. Ano po ang tingin ninyo dun?

PRC: Well, (tumawa) sa Anthro, sa isang banda, wala namang distinctive anthropological technique maliban siguro na Anthro is associated with fieldwork. Ang akala ng iba, sa fieldwork, anything goes, samantalang sa katotohanan bago ka mag fieldwork, pinag-aaralan mo na ang mga tanong, bagaman at hindi mo agad ito isusulat kasi nagiging istorbo sa pagpifieldwork mo yung pagsusulat. Kaya, pagka nagpi-field work ka, pagkatapos yung pag-ikot mo, saka mo isusulat yung mga pinag-usapan. Ayon sa pagkakasunud-sunod ng mga pangyayari. Mula sa oras nang ikaw ay lumabas ng bahay hanggang sa ikaw ay bumalik. Alam mo yung kronolohiya ng mga paksa na iyong matatandaan. Kaya sa isang banda nakukuha mo yung major gist ng iyong field work kasi deliberate naman yan. Hindi naman yan anything goes, ano? Hindi naman gumagamit ng survey, hindi naman isinasubject sa statistics, repetition o frequency yung mga terms. Kasi, halimbawa, sabihin mo yung mga Filipino kung kumain karaniwang ginagamit yung kanang kamay. Hindi mo kinakailangan ng statistical statement na out of 10, 9 ang gumagamit ng kanan, isa lamang yung

kaliwa. Baka magkamali ka pa nga diyan sa 1 out of 10 ginagamit yung kaliwa, kasi yung mga sampu puwedeng lahat sila gumagamit ng kanan sa pagkain. Gayunman, sa Anthro, kung nakita yung ganyan, sasabihin mo lang na majority of the people I observed gumagamit ng kanang kamay sa pagkain. Yun general information na yun tungkol sa isang kultura. Yung mga exceptions, puwede mong i-underline kung gusto mo.

...Dati very statistical din ang Anthro sa larangan ng culture and personality. Kasi merong aspeto ang Anthro o kasaysayan ng Anthro na naging culture and personality ang orientation. Hindi katulad ni Margaret Mead o ni Ruth Benedict na naglaon at naging very statistical katulad nung sa Psychology. Kasi dala nila yung personality test pagkatapos ginagamit nila sa field yung personality test pagkatapos sina-subject nila sa statistical analysis yung kanilang data. Paglaon, napalitan sina Margaret Mead ng mga bagong scholars na balik ulit dun sa basic ng Anthro studies. Kaya hindi namimili yung Anthro, hindi nakatuon ang Anthro sa isa lang metodolohiya. Alinmang metodo ay maaaring magamit ng anthropologist sa larangan.

GAD: Maraming salamat ho sa tulong ninyo...

PRC: (tumawa) Ganun din naman sa Psych. Sa Psych naman puwede rin naman, hindi lang naman isang technique. Yun lamang siguro yung advantage ng Anthro, you can adopt any technique for doing field work.

CCA: Sir, hindi dito magtatapos. Marami pa kaming itatanong sa mga darating na panahon. Sana huwag kayo madadala. Mayaman ang inyong pagbabahagi at marami pa talaga siyang nabuksan na mga tanong. Madami pa sir itatanong si Grace kaya lang wala na talagang oras kaya maraming, maraming salamat!

PRC: Hindi ko alam kung bakit hindi nagkakaroon ng interest group na magsasama-sama at mag-uusap-usap tungkol sa ilang mga isyu hinggil sa kung ano ginagawa ng Agham Panlipunan. Noon kahit yung mga literary groups nagtatalakay kung ano yung nangyayari sa kanilang mga larangan. Parang wala bang mga movements (tumawa) na lumulutang sa field? Iba na kayang issue, o iba ng reflective mood ang nasa mga batang iskolars ngayon? O hindi sila masyado na-challenge?

Sa Departamento ng Filipino nung nandun ako, malawak yung sakop nila. Maski undergraduate thesis merong nakatutok sa literature, sa field work, marami silang areas na pinag-aaralan. O kaya minsan nakatutok sa isang author. Kaya yung mga pag-aaral ng mga inisyatibo na ganito, medyo di pa dumadating dun sa ganung pag-aayos ng inisyatibo na nanggagaling sa iba't ibang disiplina...

GAD: Maraming salamat, sir!

TALA

1 Ginamit bilang gabay sa pagsasagawa ng transkripsyon ang Table 3: Alternative Abbreviated Instructions for Transcribers (24-25) sa artikulong “Transcription Quality as an Aspect of Rigor in Qualitative Research” ni Blake Poland sa Bryman, Alan and Robert Burgess, eds. *Qualitative Research* London: Sage Publications Ltd, 1999: 13-32. Para sa panayam na ito, bahagyang isinaayos ang orihinal na transkripsyon upang maiwasan ang pag-uulit ng ilang detalye. Isinalin din ang ilang salita mula Ingles tungo Filipino.

Nitong nakaraang Taong Akademiko 2012-13, nabuo ang Komite sa Indihenisasyon sa Kolehiyo ng Agham Panlipunan at Pilosopiya (KAPP) na pinamumunuan ni Dr. Maria Theresa Ujano-Batangan, Katuwang na Dekano para sa Usaping Pang-akademiko sa ilalim ng panunungkulan ni Dekano Michael L. Tan. Sa isang komunikasyon sa email na ipinadala ng Katuwang na Dekano noong ika-10 ng Hulyo 2012, inanyayahan ang mga Tagapangulo ng mga Departamento at Surian ng KAPP na magpadala ng kinatawan para sa isang Komite na mangangasiwa sa mga gawaing patungkol sa indihenisasyon para sa ika-30 taong anibersaryo ng KAPP. Unang nagpulong ang Komite noong ika-13 Agosto 2012 sa Bulwagang Palma 209-A. Ginanap naman ang Unang Bahagginan tungkol sa “Indihenisasyon at Pagsasakatutubo” noong ika-19 Nobyembre 2012 sa Surian ng Populasyon. Tampok dito ang mga pagbabahagi mula sa mga Departamento ng Kasaysayan, Linggwistiks at Sikolohiya. Sa kanyang Pambungad na Pananalita, sinabi ni Dekano Tan na malaki ang naging ambag ng KAPP sa paksa ng indihenisasyon kung kaya’t tinukoy ito bilang tema para sa ika-30 taon ng KAPP na ipinagdiriwang mula Disyembre 2012 hanggang Disyembre 2013.